

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎี เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารวิชาการ หนังสือ และงานวิจัย ต่างๆที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาทวนทางวัฒนธรรมและทรัพยากรการท่องเที่ยวตลอดริมสองฝั่งคลอง ภายในพื้นที่ชุมชนวัดจำปาและบริเวณใกล้เคียง และจัดสร้างเส้นทางท่องเที่ยวทางน้ำ ตลอดจนจนผลิต รูปแบบสื่อความหมายอันจะทำให้เกิดการท่องเที่ยวภายในพื้นที่อย่างยั่งยืน ทั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้มีการแบ่ง รายละเอียดของเนื้อหา ดังต่อไปนี้

- ๑) แนวคิดด้านการท่องเที่ยว
- ๒) แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับทรัพยากรท่องเที่ยว
- ๓) แนวความคิดองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว
- ๔) แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางน้ำ
- ๕) แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและทวนทางวัฒนธรรม
- ๖) แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
- ๗) รูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
- ๘) แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับภูมิปัญญา
- ๙) แนวคิดเกี่ยวกับมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
- ๑๐) แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน
- ๑๑) แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน
- ๑๒) แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อความหมาย

๑. แนวคิดด้านการท่องเที่ยว

องค์การสหประชาชาติในคราวประชุมว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยว ณ กรุงโรม เมื่อปี พ.ศ. 2506 (ค.ศ.1963) ได้ให้นิยามของการท่องเที่ยวไว้ว่า หมายถึง “การเดินทางเพื่อความบันเทิงรื่น เรืองใจ เยี่ยมญาติ หรือการไปร่วมประชุม แต่มิใช่เพื่อการประกอบอาชีพเป็นหลักฐานหรือไม่พำนักอยู่

เ ป้ น ก า ร ถ าว ว ร

องค์การท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization: W.T.O) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวไว้ว่า หมายถึง “การเดินทางของบุคคลจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว (ไม่มากกว่า 1 ปี ติดต่อกัน) เดินทางด้วยความสมัครใจเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ ติดต่อธุรกิจและวัตถุประสงค์ใด”

นิยามของ การท่องเที่ยว ซึ่งบัญญัติโดย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย อาจกำหนดได้โดยเงื่อนไข 3 ประการ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย 2536 : 19-20) ดังต่อไปนี้

1. เดินทางที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว (Temporary)
2. เดินทางด้วยความสมัครใจ (Voluntary)
3. เดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตามที่ไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือรายได้

ซึ่งสอดคล้องกับ นิยามของ สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว (2546) การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางเพื่อผ่อนคลายความเครียด แสวงหาประสบการณ์แปลกใหม่ โดยมีเงื่อนไขว่า การเดินทางนั้น เป็นการเดินทางเพียงชั่วคราว ผู้เดินทางจะต้องไม่ถูกบังคับให้เดินทาง

แมคอินทอช และ โกลด์เนอร์ (McIntosh; & Goeldner: 1986) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการนันทนาการรูปแบบหนึ่ง โดยเป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยไปยังอีกที่หนึ่งทีถือเป็นแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเป็นการเปลี่ยนบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม

นอกจากนี้ การท่องเที่ยวในความหมายของ Mathticson and Wall (Mason, 1990, p. 8) ได้กล่าวว่า การท่องเที่ยวเป็นการเคลื่อนที่ชั่วคราวของคน ที่มีจุดหมายปลายทางข้างนอกจากที่พักคือที่ทำงาน หรือที่อยู่อาศัย มีกิจกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นในระหว่างที่พักที่ปลายทางนั้นและมีการจัดการความสะดวกสบายเพื่อความต้องการของนักท่องเที่ยว

จากนิยามดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากที่อยู่อาศัยตามปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว ด้วยความสมัครใจ เพื่อเป็นการพักผ่อนหย่อนใจยังสถานที่อื่นเป็นการชั่วคราว ด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตามที่ไม่ใช่เป็นการประกอบอาชีพหรือการหารายได้

๒. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับทรัพยากรท่องเที่ยว

เศกสรรค์ ยงวณิชย์ กล่าวว่า ทรัพยากรการท่องเที่ยวนั้นมีบทบาทอย่างมากต่อการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยว เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดประการแรก ที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาในพื้นที่นั้น เพื่อที่จะเข้ามาชื่นชมกับ ทรัพยากรธรรมชาติ แต่อย่างไรก็ตาม ทรัพยากรการท่องเที่ยวนั้นมีมากมายในแต่ละพื้นที่ ซึ่งทรัพยากรแต่ละอย่างมีศักยภาพ ความสำคัญ แรงแสดงให้นักท่องเที่ยวไม่เท่ากัน ดังนั้นการประเมินศักยภาพของทรัพยากรการท่องเที่ยวนี้มีความสำคัญ เพื่อจะเป็นสิ่งที่จะช่วยในการวางแผนพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยวนี้ ตลอดจนจนถึงการวางแผนการลงทุนเพื่อปรับปรุงหรือพัฒนาทรัพยากรการท่องเที่ยว (เศกสรรค์ ยงวณิชย์, 2536)

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548:28) กล่าวว่า ทรัพยากรท่องเที่ยวต้องประกอบด้วย

- (1) ทรัพยากรท่องเที่ยวต้องมีสิ่งดึงดูดใจ อย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เยี่ยมเยือนสถานที่นั้น ๆ
- (2) ทรัพยากรท่องเที่ยวต้องมีเส้นทางขนส่งเข้าถึงเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของทรัพยากรท่องเที่ยว ที่ต้องมีเส้นทางหรือเครือข่ายคมนาคมขนส่งที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวนี้ ตลอดจนสามารถติดต่อเชื่อมโยงกันระหว่างทรัพยากรท่องเที่ยวหนึ่งกับอีกทรัพยากรท่องเที่ยวหนึ่งได้อย่างสะดวกและปลอดภัย
- (3) ทรัพยากรท่องเที่ยวต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวก เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกไว้บริการนักท่องเที่ยวที่เข้ามายัง แหล่งท่องเที่ยวให้ได้รับความสะดวกสบายและประทับใจ

๓. แนวความคิดองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ให้คำจำกัดความขององค์ประกอบในการท่องเที่ยวไว้ดังนี้ (กองวิชาการและฝึกอบรม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2551, หน้า 7) องค์ประกอบการท่องเที่ยว หรือ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งได้แก่ องค์ประกอบต่าง ๆ 8 ประการ ดังนี้

- การคมนาคมขนส่ง (ซึ่งหมายถึงทั้งคมนาคมขนส่งทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ)
- ที่พัก
- ร้านอาหาร และภัตตาคาร
- บริการนำเที่ยว
- สิ่งดึงดูดใจให้เกิดการท่องเที่ยว เช่น ทะเล ภูเขา แม่น้ำ รวมทั้งประเพณีวัฒนธรรม และโบราณสถาน (กล่าวคือ สิ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจและต้องการมาเยี่ยมชม ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่มียู่แล้วในธรรมชาติ หรือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นก็ได้)
- ร้านขายของที่ระลึก
- ความปลอดภัย
- การเผยแพร่และการโฆษณา

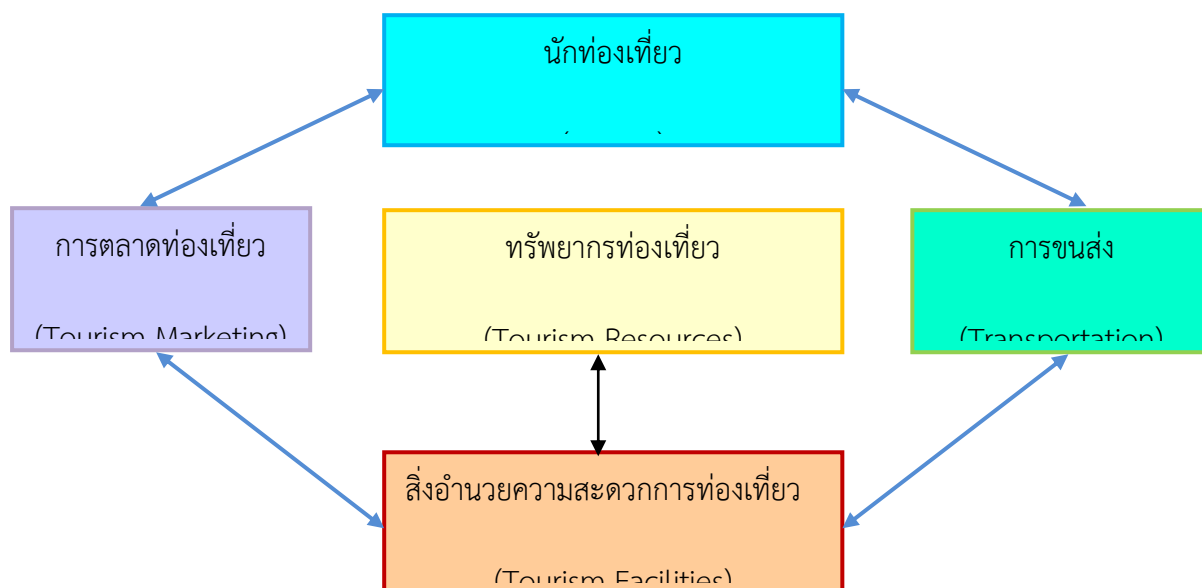
สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวไว้อีกทัศนะหนึ่งว่าการท่องเที่ยวเป็นกระบวนการทางสังคม และเศรษฐกิจที่มีองค์ประกอบหลัก 3 ด้าน คือ

1. ทรัพยากร แหล่งท่องเที่ยว (Tourism Resource)
2. บริการท่องเที่ยว (Tourism Service)
3. ตลาดการท่องเที่ยว (Tourism market or Tourist)

แต่ละองค์ประกอบมีองค์ประกอบย่อย ๆ ที่มีความสัมพันธ์กันเป็นเหตุเป็น ผลซึ่งกันและกัน องค์ประกอบย่อย เช่น สภาพกายภาพ และระบบนิเวศ สิ่งแวดล้อม โครงสร้างพื้นฐาน เศรษฐกิจและการลงทุน สังคม วัฒนธรรม องค์กรและกฎหมาย เป็นต้น ความแตกต่างของแต่ละ รูปแบบการ

ท่องเที่ยวจึงอยู่ที่ความแตกต่างในองค์ประกอบย่อย และความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น โดย ความสัมพันธ์ของระบบย่อยทั้ง 3 เกิดขึ้นเมื่อนักท่องเที่ยวได้ไปใช้ประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยว เพื่อนันทนาการ หรือเพื่อทัศนศึกษา ซึ่งอาจเป็นการใช้ประโยชน์โดยตรง และจากการบริการที่เกิดขึ้น

องค์ประกอบการท่องเที่ยวเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวและเป็นสิ่งที่ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถตัดสินใจเลือกแหล่งท่องเที่ยวได้ตามความสนใจ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2543) ได้จัดองค์ประกอบของการท่องเที่ยว ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบที่มีความสัมพันธ์เป็นวงจร คือ

ภาพที่ 1: แสดงองค์ประกอบของการท่องเที่ยว (ททท. 2543)

สามารถอธิบายองค์ประกอบทั้ง 5 ดังนี้

- 1) นักท่องเที่ยว หมายถึง นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศและนักท่องเที่ยวชาวไทย ภายในประเทศ
- 2) ตลาดการท่องเที่ยว หมายถึง ความพยายามที่จะทำให้นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายที่เดินทางเข้ามาในแหล่งท่องเที่ยวของตน แล้วใช้สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวและบริการการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวนั้น โดยการตลาดการท่องเที่ยวอาจทำได้ 2 วิธี คือ การให้บริการข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว และการโฆษณาและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว

- 3) การขนส่ง เมื่อนักท่องเที่ยวตัดสินใจจะไปท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวใดแล้วต้องมีบริการขนส่งนำนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวนั้น การขนส่งในที่นี่ หมายถึง การจัดให้มีการเคลื่อนย้ายนักท่องเที่ยวด้วยยานพาหนะประเภทต่างๆ จากภูมิลำเนาไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่ต้องการและกลับไปยังภูมิลำเนา
- 4) ทรัพยากรการท่องเที่ยว เป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวและเป็นจุดมุ่งหมายปลายทางที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางมาท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เกิดการเดินทางไปเยือนหรือไปท่องเที่ยว แบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ
 - 4.1 ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความงดงามตามธรรมชาติ สามารถดึงดูดให้คนไปเยือนหรือท่องเที่ยวยังพื้นที่นั้น เช่น ภูเขา ป่าไม้ น้ำพุร้อน ถ้ำ น้ำตก บ่อน้ำร้อน ชายทะเล หาดทราย ทะเลสาบ เกาะแก่ง เป็นต้น
 - 4.2 ทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์โบราณสถาน และวัตถุโบราณ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นตามความประสงค์หรือประโยชน์ของมนุษย์เอง ทั้งที่เป็นมรดกในอดีตและได้สร้างเสริมในปัจจุบัน เช่น พระราชวัง ศาสนสถาน ชุมชนโบราณ พิพิธภัณฑ์ กำแพงเมือง อุทยานประวัติศาสตร์ อนุสาวรีย์ อนุสรณ์สถาน เป็นต้น
 - 4.3 ทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นในรูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม ซึ่งปฏิบัติยึดถือสืบทอดต่อกันมา ตลอดจนกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อการดึงดูดใจให้คนไปเยือนหรือไปท่องเที่ยวยังพื้นที่นั้น เช่น สภาพชีวิตในชนบท หมู่บ้านชาวเขา ตลาดน้ำ ศูนย์วัฒนธรรม สวนสนุก การแสดงสินค้าพื้นเมือง การแข่งขันกีฬา งานเทศกาล ประเพณีต่างๆ
- 5) สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว เป็นสรรพสิ่งที่รองรับการเดินทางท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวเป็นไปด้วยความสะดวกสบายและปลอดภัยแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ
 - 5.1 สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวโดยตรง เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับการเดินทางที่เข้ามาเที่ยวของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะ ประกอบด้วย 2 ประเภท คือ การอำนวยความสะดวกด้านการเข้าออกประเทศ ได้แก่ สิ่งอำนวยความสะดวกด้านการขนถ่ายกระเป๋าเดินทาง การตรวจตราหนังสือเดินทาง การตรวจค้นสิ่งของติดตัว การต่อวีซ่า และการให้บริการท่องเที่ยว เป็นการอำนวยความสะดวกในระหว่างการเดินทางของนัก

นักท่องเที่ยวโดยเฉพาะ ได้แก่ บริการขนส่งภายในแหล่งท่องเที่ยว บริการที่พัก
แรม บริการอาหารและบันเทิง บริการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ และบริการ
จำหน่ายสินค้าที่ระลึก

5.2 สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวโดยอ้อม เป็นสิ่งอำนวยความสะดวก
ทางการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในประเทศแล้ว แม้จะไม่มีนักท่องเที่ยว รัฐบาลก็ต้อง
มีสิ่งอำนวยความสะดวกเหล่านี้แก่ประชาชนของตนเอง เพื่อตอบสนองความ
ต้องการพื้นฐานในการดำรงชีวิตประจำวัน ส่วนการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว
ถือผลพลอยได้ ประกอบด้วย 3 ด้านคือ

5.2.1 สิ่งอำนวยความสะดวกด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการที่จำเป็นต่อการยังชีพของ
ประชาชน เพื่อให้ประชาชนได้รับความสะดวกสบายในความ เป็นอยู่ และส่งผลเป็นประโยชน์ต่อ
นักท่องเที่ยวด้วย ได้แก่ การสื่อสาร การไฟฟ้า การประปา การคมนาคม การสุขภาพ
การศึกษา และการสาธารณูปโภค เป็นต้น

5.2.2 สิ่งอำนวยความสะดวกด้านความปลอดภัย เป็นสิ่งที่อำนวยความสะดวกที่รัฐบาลให้ความ
ปลอดภัยทั้งร่างกาย ทรัพย์สินและการเดินทางแก่ประชาชนและนักท่องเที่ยวด้วยการป้องกันและ
ปราบปรามอาชญากรรมและความเดือดร้อนต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น เช่น การโจรกรรม ปล้นจี้ ชิงทรัพย์
การก่อความไม่สงบ และความปลอดภัยจากบริการการท่องเที่ยว เป็นต้น

5.2.3 สิ่งอำนวยความสะดวกด้านอื่นๆ ที่เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อส่งเสริมหรือสนับสนุนเพื่อเพิ่ม
ความสะดวกสบายแก่นักท่องเที่ยว เช่น การบริการแลกเปลี่ยนเงินตราต่างประเทศ การบริการเสริม
ความงาม และการบริการการรักษาพยาบาล เป็นต้น

Gee, Choy and Makens (1984) ได้แบ่งองค์ประกอบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวตาม
ความสัมพันธ์ของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวกับธุรกิจหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ 3 กลุ่มใหญ่ๆ ได้แก่

(1) ธุรกิจที่เกี่ยวข้องโดยตรงต่อนักท่องเที่ยว ได้แก่ ธุรกิจที่พัก ร้านอาหาร บริษัท การบิน
บริษัทขนส่งต่างๆ ตัวแทนนำเที่ยว ร้านค้าปลีก เป็นต้น

(2) ธุรกิจที่เกี่ยวข้องโดยตรงและทางอ้อมต่อนักท่องเที่ยว ได้แก่ ธุรกิจจัดนำเที่ยว ธุรกิจผลิต
สิ่งพิมพ์การท่องเที่ยว ธุรกิจวิจัยตลาดและข้อมูลตลาดการท่องเที่ยว เป็นต้น

(3) หน่วยงานหรือองค์กรต่างๆ ที่พัฒนาการท่องเที่ยวโดยทางตรงและทางอ้อม ได้แก่ นัก
วางแผนและพัฒนา หน่วยงานของรัฐและเอกชน สถาบันการเงิน ธุรกิจก่อสร้าง สถาบันการศึกษา
และฝึกอบรม เป็นต้น

๔. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางน้ำ

ความหมายการท่องเที่ยวทางน้ำ

การท่องเที่ยวทางน้ำเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่ใช้เส้นทางน้ำเป็นสื่อกลางการท่องเที่ยว ซึ่งอาจเป็นเพียงเส้นทางคมนาคมหรือเป็นการท่องเที่ยวที่จัดกิจกรรมเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินด้วยก็ได้ โดยสามารถให้ความหมายของแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำคือ แหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ ซึ่งตั้งอยู่ในลำน้ำหรือบนสองฟากฝั่งของลำน้ำ หรือมองเห็นได้จากพาหนะเดินทาง เช่น บ้าน วัด เป็นต้น

รูปแบบของการท่องเที่ยวทางน้ำ

การท่องเที่ยวทางน้ำเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่ใช้เส้นทางน้ำเป็นสื่อกลางการท่องเที่ยว ซึ่งอาจเป็นเพียงเส้นทางคมนาคมหรือเป็นการท่องเที่ยวที่จัดกิจกรรมเพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินด้วยก็ได้ โดยสามารถให้ความหมายของแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำคือ แหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ ซึ่งตั้งอยู่ในลำน้ำหรือบนสองฟากฝั่งของลำน้ำ หรือมองเห็นได้จากพาหนะเดินทาง เช่น บ้าน วัด เป็นต้น

รูปแบบการเดินทางท่องเที่ยวทางน้ำ สามารถจำแนกได้ตามเงื่อนไขต่าง ๆ ดังนี้

- 1) การท่องเที่ยวที่กำหนดตามคาบเวลาการท่องเที่ยว ได้แก่ การท่องเที่ยวคาบเวลายาว การท่องเที่ยวคาบเวลาสั้น และการท่องเที่ยวแบบเข้าไปเย็นกลับดังที่ WTO เรียกว่า excursion หรือทัศนจร การพักผ่อนอาจพักผ่อนเรือหรือแพ หรือแวะขึ้นบกระหว่างทาง
- 2) การท่องเที่ยวที่กำหนดตามลักษณะของการเดินทาง ได้แก่ การเดินทางโดยใช้เรือตลอดสาย การเดินทางโดยใช้เรือเฉพาะช่วง และการเดินทางทางน้ำซึ่งต่อเนื่องกับการเดินทางโดยวิธีอื่น ๆ
- 3) การท่องเที่ยวที่กำหนดตามลักษณะของพาหนะ ได้แก่ การเดินทางโดยเรือหางยาว เรือเร็ว (ด่วน) เรือสำราญ เรือลาก แพลาก เป็นต้น ซึ่งลักษณะพาหนะแต่ละอย่างจะสนองวัตถุประสงค์ และให้บรรยากาศที่แตกต่างกันด้วย นอกจากนี้ ยังสามารถแบ่งรูปแบบการท่องเที่ยวทางน้ำแบ่งได้อีก 2 ลักษณะ คือ การสัญจรทางน้ำเพื่อการเดินทางของคนภายในท้องถิ่น และการสัญจรทางน้ำเพื่อการท่องเที่ยว เช่น การชมเมือง การเดินทางเพื่อไปชมสถานที่

องค์ประกอบของการท่องเที่ยวทางน้ำ

การท่องเที่ยวทางน้ำมีองค์ประกอบพื้นฐานของการท่องเที่ยวโดยทั่วไปคือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยว นอกจากนั้นยังประกอบด้วยลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว คือ การใช้เรือเป็นพาหนะในการเดินทางและมีลำน้ำเป็นเส้นทางสัญจร ซึ่งมีรูปแบบแตกต่างกันไปตามระยะเวลาที่ขึ้นอยู่กับระยะทางของเส้นทางท่องเที่ยว นอกจากนี้ ระยะเวลาของการท่องเที่ยวทางน้ำยังขึ้นกับวัตถุประสงค์ของการเดินทาง เช่น ถ้านักท่องเที่ยวต้องการเพียงเพื่อเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ อย่างฉาบฉวย ระยะเวลาในการเดินทางจะค่อนข้างสั้น แต่ถ้านักท่องเที่ยวต้องการสัมผัสธรรมชาติสองฝั่งสองฝั่งลำน้ำแบบดื่มด่ำ รวมถึงการใช้ชีวิตบนเรือ ระยะเวลาในการเดินทางก็จะยาวนานขึ้น

องค์ประกอบสำคัญของการท่องเที่ยวทางน้ำ แบ่งได้เป็น

- 1) แหล่งท่องเที่ยว หมายถึง สถานที่หรือบริเวณที่มีเหตุจูงใจให้นักท่องเที่ยวต้องการที่จะเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชม สัมผัส หรือประกอบกิจกรรมตามวัตถุประสงค์ เช่น การชมโบราณสถาน การสัมผัสวิถีชีวิตของชาวบ้านริมน้ำ เป็นต้น
- 2) บรรยากาศและทัศนียภาพ ลำน้ำ เนื่องจากการท่องเที่ยวทางน้ำมิได้หมายถึง การเดินทางจากจุดหนึ่งไปอีกจุดหนึ่งเท่านั้น แต่นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสและรับรู้สักรับประทับใจได้จากทัศนียภาพสองฟากฝั่ง อันเป็นการใช้ประโยชน์จากลำน้ำได้ตลอดระยะเวลาการเดินทางทางน้ำ
- 3) การบริการ คือ ลักษณะของยานพาหนะ การอำนวยความสะดวกบนเรือ การให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องโดยมีมัคคุเทศก์ และการสร้างกิจกรรมเพื่อทดแทนความเบื่อหน่ายให้นักท่องเที่ยวในระหว่างการเดินทาง

การกำหนดเส้นทางท่องเที่ยว

1) ลักษณะของเส้นทางท่องเที่ยว

เส้นทาง ได้แก่ ถนน แม่น้ำ คลอง ทางเท้าที่ใช้เป็นทางสัญจรของเมือง ซึ่งเป็นระบบโครงข่ายที่ใช้

เชื่อมส่วนต่าง ๆ ของเมืองเข้าไว้ด้วยกัน มีเส้นทางสายหลักและเส้นทางสายรอง โดยเส้นทางดังกล่าวต้องทำขึ้นมาอย่างชัดเจนเพียงพอให้ผู้มาเยี่ยมเยือนหรือผู้อยู่อาศัยในเมือง สามารถเชื่อมโยงส่วนต่าง ๆ ที่สำคัญของเมืองได้

เส้นทางท่องเที่ยว (Tourism Route) เป็นแนวทางการสัญจรที่กำหนดขึ้นสำหรับนักท่องเที่ยวเพื่อให้สามารถพบเห็นหรือเข้าชมจุดที่น่าสนใจตามแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ได้ง่าย สะดวกปลอดภัย ได้รับความรู้และความเพลิดเพลินจากการใช้เส้นทางที่จัดทำขึ้น ซึ่งเส้นทางสำหรับนักท่องเที่ยวอาจเป็นการใช้เส้นทางร่วมกับเส้นทางสัญจรปกติของคนท้องถิ่น หรืออาจเป็นการกำหนดเส้นทางขึ้นมาใหม่เฉพาะเป็นพิเศษสำหรับนักท่องเที่ยวก็ได้

(1) การพิจารณากำหนดเส้นทางท่องเที่ยวจะต้องสำรวจ สังเกตการณ์จากพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว รวมถึงแนวโน้มที่ควรจะเป็นในการจัดเส้นทางท่องเที่ยว ซึ่งควรเริ่มต้นจากการพิจารณาตำแหน่งของแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่าง ๆ แล้วจัดลำดับความสำคัญและความน่าสนใจ จากนั้นจึงพิจารณาความสามารถในการเชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ เข้าด้วยกันได้อย่างไรบ้าง

(2) การจัดเส้นทางในลักษณะวงบรรจบ เส้นทางท่องเที่ยวส่วนใหญ่จะจัดในลักษณะที่เป็นการสัญจรระบบวงบรรจบ เนื่องจากจะทำให้นักท่องเที่ยวได้พบเห็นสิ่งแปลกใหม่ เกิดความเพลิดเพลินไปตลอดเส้นทาง โดยไม่ต้องย้อนกลับเส้นทางเดิม ซึ่งนักท่องเที่ยวอาจเกิดความรู้สึกเบื่อและเสียเวลา การจัดเส้นทางแบบนี้สามารถทำได้ 2 ลักษณะ คือ เริ่มต้นด้วยการเดินเท้าระยะแรก

แล้วจึงเปลี่ยนเป็นการสัญจรโดยทางเรือในขากลับซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวได้พักผ่อนจากการเดินทางด้วยเท้าในช่วงแรกได้

(3) การจัดเส้นทางหลายเส้นทาง โดยให้มีระยะเวลาที่แตกต่างกัน เพื่อเป็นทางเลือกสำหรับนักท่องเที่ยวที่มีข้อจำกัดด้านเวลา

(4) การให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเส้นทางและพื้นที่ต่าง ๆ ที่เดินทางผ่าน

(5) การคำนึงถึงความต่อเนื่องของแหล่งท่องเที่ยวหรือเส้นทางท่องเที่ยวอื่น

2) การสำรวจเส้นทางเพื่อการจัตนำเที่ยว

การสำรวจเส้นทางเพื่อการท่องเที่ยวในขั้นต้นจะต้องสำรวจสภาพภูมิศาสตร์และภูมิประเทศของแหล่งท่องเที่ยวและบริเวณใกล้เคียง สิ่งสำคัญที่ต้องนำมาพิจารณาประกอบ ได้แก่

(1) แหล่งท่องเที่ยว สำรวจเส้นทางและหาข้อมูลการท่องเที่ยวว่าจะต้องแวะที่จุดใดก่อนหลัง

(2) การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว แต่ละจุดยากง่ายอย่างไร ต้องใช้พาหนะใดในการขนถ่ายนักท่องเที่ยว

(3) ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก และที่พัก

(4) ช่วงเวลาการเดินทางที่เหมาะสม

การสำรวจเส้นทางสามารถแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ

(1) การสำรวจเส้นทางเดิม ซึ่งจะมีประโยชน์ในด้านการเพิ่มเติมความรู้ใหม่ ๆ เนื่องจากยิ่งเวลานานมากขึ้น ก็จะมีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เพิ่มขึ้น เช่น การตัดถนน ร้านอาหาร ที่พัก ฯลฯ วิธีการจะเริ่มจากการสำรวจจากเส้นทางเก่า และระหว่างการสำรวจหากพบองค์ประกอบด้านการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนไปหรือน่าสนใจ ก็สามารถนำมาเพิ่มเติมลงในรายการนำเที่ยวต่อไปได้ในอนาคต

(2) การสำรวจเส้นทางใหม่ เป็นการสำรวจเส้นทางที่ยังไม่เคยมีใครจัตนำเที่ยวมาก่อน หรืออาจเคยมีบ้างแต่ยังไม่มากนัก ส่วนมากจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่เข้าถึงยาก ใช้เวลาเดินทางนาน เป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีโครงสร้างพื้นฐานด้านสาธารณูปโภคไม่ดีพอ เป็นการสำรวจที่ค่อนข้างยุ่งยาก เนื่องจากต้องบุกเบิกเส้นทาง หาร้านอาหาร ที่พักใหม่ทั้งหมด แต่ต้องศึกษาถึงผลกระทบในด้านต่าง ๆ เช่น การเข้าถึงยากง่ายอย่างไรความปลอดภัยมีมากน้อยเพียงใด มีช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวหรือไม่ ฯลฯ นอกจากนี้ การสำรวจเส้นทางใหม่ อาจหมายถึง การสำรวจเส้นทางที่อาจเป็นที่คุ้นเคยอยู่แล้วมาจัดรวมแหล่งท่องเที่ยวใหม่ โดยในบางครั้งอาจยังมีเกร็ดความรู้หรือมีมุมมองที่น่าสนใจและทุกคนอาจยังไม่รู้ ซึ่งสามารถนำมาเสนอเพื่อเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวแบบใหม่ได้

๕. แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและทุนทางวัฒนธรรม

วัฒนธรรมในเชิงสังคมวิทยาได้ให้ความหมายโดยสรุป ไว้ว่า เป็นขบวนการในการอบรม ปลูกฝัง สั่งสอน เรียนรู้การดำเนินชีวิตที่เป็นรูปแบบเดียวกันและเก็บเป็นมรดกตกทอดมาอย่างสมาชิกรุ่นหลัง

ซึ่งลักษณะทางวัฒนธรรมต้องเป็นกระบวนการทางระบบการคิดของมนุษย์ สามารถเปลี่ยนแปลงได้ เรียนรู้ได้ และอยู่ในระบบการดำเนินชีวิตของคนส่วนรวม (นียพรรณ (ผลวัฒน์) วรรณศิริ 2540: 37-45) โดยวัฒนธรรมสามารถจัดแบ่งได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ และ วัฒนธรรมทางจิตใจ แต่เนื่องจากการศึกษาทุนทางวัฒนธรรมเน้นศึกษาทุนวัฒนธรรมทางวัตถุเป็นหลัก จึงได้ทำการอ้างอิงแต่ทฤษฎีวัฒนธรรมทางวัตถุ เท่านั้น ทั้งนี้ได้ศึกษาลักษณะวัฒนธรรมร่วมของกลุ่มท้องถิ่นที่มีพฤติกรรมเฉพาะอย่าง แตกต่างไปจากถิ่นอื่น โดยจะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามท้องถิ่นนั้นๆ

การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมสามารถเกิดขึ้นได้จากปัจจัยต่างๆ เช่น การหิบบิยม การผสมผสาน การกลืนกลาย ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้สามารถอ้างอิงได้จากทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมที่มีการแบ่งวัฒนธรรมออกเป็นส่วนย่อยๆ โดยแต่ละส่วนมีความเกี่ยวพันกัน ซึ่งสามารถค้นหาความเกี่ยวพันกันได้จากประวัติศาสตร์ โดยต้องมีการศึกษาผู้คน และสถาบันต่างๆ ที่มีตัวตนอยู่จริงในสังคม ความสัมพันธ์ที่สถาบันต่างๆ มีต่อกัน ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ เทคโนโลยี และความสัมพันธ์ที่บุคคลแต่ละบุคคลมีต่อกันต้องมีการศึกษาโดยละเอียดและมีการบันทึกที่ชัดเจน (สุเทพ สุนทรเกษม, 2548: 62-63)

ในการศึกษาวัฒนธรรมชุมชนจึงมีความจำเป็นต้องศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อให้ทราบถึงตัวตนทางสังคม การเกิด การเจริญเติบโต การเสื่อมและการสิ้นสุด ซึ่งมีแผนภูมิด้านเวลา การลำดับเหตุการณ์เป็นปัจจัยในการศึกษา โดยการใช้หลักฐานและข้อมูลทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นต่างๆ ประกอบกัน ไม่ว่าจะเป็นชื่อสถานที่ ลักษณะการตั้งพื้นที่ ชากปรักหักพัง สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม และหลักฐานทางภาครัฐเอกสารตำราท้องถิ่น ลักษณะผู้นำครัวเรือน ประเพณี วรรณกรรมต่างๆ การขุดค้นทางโบราณคดี เครื่องมือเครื่องใช้และอาวุธ ซึ่งถือเป็นประติษฐานหรือวัสดุสิ่งของที่สร้างขึ้นด้วยน้ำมือมนุษย์ อาจเป็นตัวแทนของวัฒนธรรมยุคหนึ่ง ที่มีความเกี่ยวพันหรือไม่เกี่ยวพันกับชุมชนที่อยู่ในปัจจุบัน (สุเทพ สุนทรเกษม, 2548: 73-75)

๖. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

มีนักวิชาการหลายท่าน ได้กล่าวถึงแนวความคิดของการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมไว้ในทฤษฎีที่ใกล้เคียงกัน ดังนี้

สันติ เอื้อจงประสิทธิ์ (2549:63) กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรมเป็นการแสดงรูปแบบของการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม และได้ประยุกต์ปฏิบัติยึดถือสืบเนื่องมา ตลอดจนกิจกรรมต่างๆ ที่ดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว เช่น สภาพชีวิตริมแม่น้ำลำคลอง ตลาดน้ำ เรือนแพ หมู่บ้านชาวเขา ศูนย์วัฒนธรรม สวนสนุก งานเทศกาลประเพณี ศิลปะการแสดง

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542:5) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยว เพื่อมุ่งการให้ความรู้และความภาคภูมิใจที่มุ่งเสนอลักษณะวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถานที่ต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของสังคม

พงศธร เกษสำลี (2543:5) กล่าวว่า เป็นวัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ โบราณสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ สถานที่สำคัญทางศาสนา และงานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ และการละเล่นพื้นบ้าน เทศกาลงานประเพณี งานศิลปหัตถกรรมสินค้า ท้องถิ่น ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และอรรถาธิบายไมตรีของคนไทย

Swarbrooke (1999 :306-308) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม เป็นการเดินทาง เพื่อศึกษาและเรียนรู้ถึงวิถีทางการดำเนินชีวิต ประวัติศาสตร์ ศิลปะ และเทศกาล งานประเพณีต่างๆ ทั้งที่มีมานานแล้วและที่จัดขึ้นเป็นกาลเฉพาะ

Inskeep (1991:80) กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีหลายประเภท ได้แก่ แหล่งโบราณคดี ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมที่มีรูปแบบเฉพาะ เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี วิถีชีวิต การแต่งกาย ศิลปหัตถกรรม กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่น่าสนใจ เช่น การปลูกชาหรืออาหาร ความแตกต่างระหว่างในเมืองกับชนบท พิพิธภัณฑสถาน เทศกาลต่างๆ รวมถึงการบันเทิง และกิจกรรม พักผ่อนหย่อนใจด้วย

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมเป็น การเดินทางที่ได้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน ได้รับความเข้าใจและได้สัมผัสกับรูปแบบของการดำเนินชีวิตที่มีเอกลักษณ์เฉพาะทางด้านสภาพสังคม ประเพณี ทัศนคติ ศิลปะ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี

๗. รูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

สมบัติ กาญจนกิจ (2541:31) ได้แบ่ง รูปแบบของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรมที่ส่งเสริมทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่ถ่ายทอดการแสดงออกทางวัฒนธรรม และอารยธรรมของมวลมนุษยชนกลุ่มต่างๆ ออกดังนี้

(1) เทศกาล นักท่องเที่ยวสนใจเทศกาลต่างๆ เพื่อความสนุกสนานตื่นเต้น เล่นเกมส์ เช่น เทศกาลสงกรานต์ ลอยกระทง แห่บั้งไฟ ปีใหม่ เทศกาลไหว้พรจันทร์ของชาวจีน เป็นต้น

(2) ศิลปะ นักท่องเที่ยวให้ความสนใจเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชมศิลปะ เช่น ภาพวาด รูปปั้น แกะสลัก ภาพเขียน สถาปัตยกรรม หรือแหล่งผลิตทางศิลปหัตถกรรม โดยจัดเป็นเทศกาล เพื่อดึงดูดความสนใจ เช่น เทศกาลดนตรีในนครเวียนนา สัปดาห์แห่งศิลปหัตถกรรม ศิลปอาชีพ

(3) งานหัตถกรรม เช่น งานหัตถกรรมของชาวเขา ชาวเกาะ เครื่องปั้นดินเผาของ ชาวมอญ งานแกะสลัก เครื่องเฟอร์นิเจอร์ เครื่องเงิน เครื่องประดับ อัญมณี ซึ่งสิ่งเหล่านี้ ทำให้ประเทศไทยมี

ชื่อเสียงทั่วโลก เพราะมีช่างหัตถกรรมที่มีความละเอียดอ่อน วิจิตรพิสดาร ดังนั้นงานด้านหัตถกรรมจึงเป็นกิจกรรมวัฒนธรรมที่เป็นจุดดึงดูดใจนักท่องเที่ยวนานาชาติเป็นต้น

(4) ประเพณีและวิถีชีวิตพื้นบ้าน นักท่องเที่ยวต่างชาติและในประเทศ มีความสนใจเป็นพิเศษเกี่ยวกับวิถีชีวิตและการแต่งกายของชาวบ้านในท้องถิ่นนั้น หรืออาจเรียกว่า “ประเพณีและชีวิตพื้นบ้าน” เช่น วิถีชีวิตริมคลอง การแต่งกายของชาวเขา การเลี้ยงช้างของชาวกูย เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า รูปแบบของกิจกรรมการท่องเที่ยวทางศิลปวัฒนธรรม ได้แก่ แหล่งโบราณคดี ประวัติศาสตร์ ประเพณีและวิถีชีวิตพื้นบ้าน ศิลปะ หัตถกรรม เทศกาลต่างๆ

๘. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับภูมิปัญญา

จากการศึกษาความหมายของภูมิปัญญาได้มีผู้รู้ตลอดจนนักวิชาการ ได้ใช้คำเรียกอยู่หลายคำ เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย หรือภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นต้น แต่ได้ให้ความหมายต่าง ๆ กัน ดังนี้ คือ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 (2539 : 623) ได้ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญาหมายถึง พื้นความรู้ความสามารถ

สำนักคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้กล่าวไว้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (local wisdom) สะสมขึ้นมาจากประสบการณ์ของชีวิต สังคม และในสภาพสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน และถ่ายทอดสืบทอดกันมาเป็นวัฒนธรรม การดำเนินงานด้านวัฒนธรรม จึงต้องใช้ปัญญา ค้นหาสิ่งที่มีอยู่แล้ว พื้นฟู ประยุกต์ ประดิษฐ์ เสริมสร้างสิ่งใหม่ บนรากฐานสิ่งเก่าที่ค้นพบนั้น นักพื้นฟู นักประยุกต์ และนักประดิษฐ์ ผู้คิดค้นทางวัฒนธรรมพื้นบ้านเหล่านี้ มีชื่อเรียกในเวลาต่อมาว่า “ปราชญ์ชาวบ้าน” หรือ “ผู้รู้ชาวบ้าน” และสติปัญญาที่นำมาใช้ในการสร้างสรรค์นี้เรียกว่า “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” หรือ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น”

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ได้ให้คำจำกัดความของ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ว่าเป็นความสามารถ ทักษะ และเทคนิคอันเกิดจากการสะสมองค์ความรู้ มวลประสบการณ์ รวมทั้งด้านที่ผ่านกระบวนการสืบทอด ปรับปรุง พัฒนา และเลือกสรรมาแล้ว เป็นอย่างดี สามารถแก้ปัญหา และพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทย อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย

กระทรวงศึกษาธิการ หมายถึง ความรู้ที่เกี่ยวกับประสบการณ์ในชีวิต ของคนเราผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต คิดวิเคราะห์ จนเกิดปัญญา และตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้เฉพาะหลาย ๆ เรื่อง ความรู้ดังกล่าว ไม่ได้แยกย่อยออกมา เป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่าง ๆ อาจกล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ ที่จะช่วยในการเรียนรู้ การแก้ปัญหา การจัดการ และการปรับตัว ในการดำเนินการดำเนินชีวิตของคนเรา ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความรู้ที่มีอยู่ทั่วไปในสังคม ชุมชน และในตัวของผู้รู้เอง หากมีการสืบค้นเพื่อ

ศึกษา และนำมาใช้ ก็จะเป็นที่รู้จักกัน เกิดการยอมรับ ถ่ายทอด และ พัฒนาไปสู่คนรุ่นใหม่ตามยุคสมัยได้

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือ ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นความรู้ และประสบการณ์ทั้งหลายของชาวบ้าน ที่ใช้ในการแก้ปัญหา หรือดำเนินชีวิต โดยได้รับการถ่ายทอด สัมผัสกันมา ผ่านกระบวนการพัฒนาให้เหมาะสมกับกาลสมัย

เกษม สุขสวัสดิ์ ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาว่า หมายถึง ส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่เป็น ความรู้ ความคิด ความสามารถ ความเห็น ความเชื่อ ความนิยมในสิ่งต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับที่อยู่อาศัย การทำมาหากิน วิถีชีวิต การป้องกันรักษาโรคภัยไข้เจ็บและการใช้ภาษาที่เกิดขึ้นสั่งสม พัฒนา ใช้ ประโยชน์สืบต่อจนเป็นมรดกตกทอดของพื้นบ้านมาแต่โบราณ

นันทสาร สีสลบและคณะ ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น ว่า หมายถึง ทักษะและ เทคนิคอันเกิดจากการสะสมองค์ความรู้ มวลรวมทุกด้านที่ผ่านกระบวนการสืบทอด ปรับปรุง พัฒนา และเลือกสรรมาแล้วเป็นอย่างดี ในการสร้างผลงาน แก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตของคนไทยได้อย่าง เหมาะสมกับยุคสมัย

จารุวรรณ ธรรมวัตร ได้ให้ความหมายของภูมิปัญญาพื้นบ้าน ว่าหมายถึง การเอาทรัพยากร ความรู้ ทรัพยากรบุคคลที่มีอยู่ในท้องถิ่น แต่ละแห่งซึ่งอาจเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน หรือเป็นลักษณะ สากลที่หลายๆท้องถิ่นมีคล้ายกันก็ได้ เพื่อนำมาแก้อุปสรรคทางธรรมชาติ ทางสังคมที่จำเป็นในการ ดำเนินชีวิต ภูมิปัญญา จึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและวิถีชีวิตของชาวบ้าน

ดร.เทิดชาย ช่วยบำรุง สรุปความหมายของคำว่า “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” ดังนี้ กล่าวคือ ความรู้ ของคนในท้องถิ่น ซึ่งได้มาจากประสบการณ์และความริเริ่มของคนในท้องถิ่น รวมทั้งความรู้ที่สั่งสมมา แต่บรรพบุรุษ สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ระหว่างการสืบทอดมีการปรับ ประยุกต์และเปลี่ยนแปลง พัฒนา สูญสลายหายไปบ้างและเกิดเป็นความรู้ใหม่ตามยุคสมัย หรืออาจกล่าวได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นการ ใช้ภูมิปัญญาหรือความรู้ในท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นซึ่งเป็นความรู้ชุดใหม่

๙. มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (Intangible Cultural Heritage หรือ ICH)

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม (Intangible Cultural Heritage หรือ ICH) หมายถึง การ ประพฤติ การปฏิบัติ การเป็นตัวแทน และการแสดงออก ความรู้ ทักษะตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และสถานที่ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้ ซึ่งชุมชน กลุ่มชน และในบางกรณีปัจเจกบุคคล ยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตน มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ซึ่งถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง เป็นสิ่งที่ชุมชนและกลุ่มชนสร้างขึ้นใหม่อย่าง สม่ำเสมอ เพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน เป็นปฏิสัมพันธ์ของพวกเขาที่มีต่อธรรมชาติและ

ประวัติศาสตร์ของตน และทำให้คนเหล่านั้นเกิดความรู้สึกมีอัตลักษณ์ และความต่อเนื่อง ดังนั้น จึงก่อให้เกิดความเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์

มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม จำแนกออกเป็น 6 สาขา ดังนี้

1) ศิลปะการแสดง หมายถึง การแสดงออกซึ่งอารมณ์ ความรู้สึก และเรื่องราวต่างๆ โดยมีผู้แสดงเป็นสื่อ ผ่านทางเสียง ได้แก่ การขับร้อง หรือการเล่นดนตรี และทางร่างกาย เช่น การรำรำ การเชิด การเต้น การแสดงท่าทาง

2) งานช่างฝีมือดั้งเดิม หมายถึง ภูมิปัญญา ทักษะฝีมือช่าง การเลือกใช้วัสดุ และกลวิธีการสร้างสรรค์ที่แสดงถึงอัตลักษณ์ สะท้อนพัฒนาการทางสังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชน แบ่งออกเป็น ๑๐ ประเภท คือ ผ้า และผลิตภัณฑ์จากผ้า เครื่องจักสาน เครื่องรัก เครื่องปั้นดินเผา เครื่องโลหะ เครื่องไม้เครื่องหนัง เครื่องประดับ งานศิลปกรรมพื้นบ้าน และผลิตภัณฑ์อย่างอื่น

3) วรรณกรรมพื้นบ้าน หมายถึง วรรณกรรมที่ถ่ายทอดอยู่ในวิถีชีวิตชาวบ้าน โดยครอบคลุม วรรณกรรมที่ถ่ายทอดโดยวิธีการบอกเล่า และที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร แบ่งออกเป็น ๗ ประเภท คือนิทานพื้นบ้าน ประวัติศาสตร์บอกเล่า บทสวดหรือบทกล่าวในพิธีกรรม บทร้องพื้นบ้าน ลำนำ และกาพย์ ปริศนาคำทายและตำรา

4) กีฬาภูมิปัญญาไทย หมายถึง การเล่น กีฬา และศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว ที่มีการปฏิบัติกันอยู่ในประเทศไทยและมีเอกลักษณ์สะท้อนวิถีไทย แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ การเล่นพื้นบ้าน กีฬาพื้นบ้านและศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัว

5) แนวปฏิบัติทางสังคม พิธีกรรมและงานเทศกาล หมายถึง การประพฤติปฏิบัติในแนวทางเดียวกันของคนในชุมชนที่สืบทอดต่อกันมาบนหนทางของมงคลวิถี นำไปสู่สังคมแห่งสันติสุขแสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของชุมชน และชาติพันธุ์นั้นๆ แบ่งออกเป็น ๓ ประเภท คือ มารยาท ขนบธรรมเนียม ประเพณีและงานเทศกาล

6) ความรู้และแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับธรรมชาติและจักรวาล หมายถึง องค์ความรู้ วิธีการ ทักษะ ความเชื่อ แนวปฏิบัติและการแสดงออกที่พัฒนาขึ้นจากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติและเหนือธรรมชาติ แบ่งออกเป็น ๕ ประเภท คือ อาหารและโภชนาการ การแพทย์แผนไทย และการแพทย์พื้นบ้าน โหราศาสตร์และดาราศาสตร์ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และชัยภูมิและการตั้งถิ่นฐาน

๑๐. แนวคิดเกี่ยวกับชุมชน

ดันแฮม (Arthur Dunham อังโนสนธยา พลศรี, 2547: 111) กล่าวว่า ชุมชนคือกลุ่มมนุษย์กลุ่มหนึ่ง ตั้งภูมิลำเนา อยู่ในอาณาเขตทางภูมิศาสตร์ที่ค่อนข้างแน่นอนและติดต่อกันและกัน และมีส่วนสำคัญของชีวิตทั่ว ๆ ไป อย่างเดียวกันเช่นมารยาท ขนบธรรมเนียมประเพณีและแบบแห่งการพูด

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (อ้างในสนธิสัญญา พลศรี, 2547: 114) ชุมชนหมายถึงองค์การทางสังคม อย่างเป็นทางการที่มีอาณาเขตครอบคลุมท้องถิ่นหนึ่ง และ'ปวงสมา!๒ สามารถบรรลุ ถึงความต้องการ พื้นฐานส่วนใหญ่ได้ และสามารถแก้ไขปัญหาล้วนใหญ่ในชุมชนของตนเองได้

กล่าวโดยสรุป "ชุมชน" หมายถึง กลุ่มคนที่มีวิถีชีวิตเกี่ยวพันกัน และมีการติดต่อสื่อสาร เกี่ยวข้องกันอย่างเป็นปกติต่อเนื่อง อันเนื่องมาจากการอยู่ในพื้นที่ร่วมกันหรือมีอาชีพร่วมกันหรือการ ประกอบกิจการโดยมีวัตถุประสงค์ร่วมกัน หรือการมีวัฒนธรรม ความเชื่อ หรือความสนใจร่วมกันโดย ความเป็นชุมชน อาจหมายถึงการที่คนจำนวนหนึ่งเท่าใดก็ได้มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสาร หรือรวมกลุ่มกัน มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกัน ในการกระทำ มีการจัดการ เพื่อให้เกิด ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน

๑๑. แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน

องค์การสหประชาชาติ หรือ United Nation (อ้างในสนธิสัญญาพลศรี, 2547: 133) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า เป็นกระบวนการเกี่ยวกับการกระทำ และเกี่ยวข้องกับมวลชนใน ระดับต่าง ๆ ดังนี้ ประการแรก ในกระบวนการตัดสินใจ ซึ่งตัดสินใจเกี่ยวกับจุดประสงค์ ทางสังคม และการจัดสรรทรัพยากร และประการที่สอง ในการกระทำโดยสมัครใจ ต่อกิจกรรมและโครงการ

พัตน์ บุณยรัตพันธุ์ (อ้างในสนธิสัญญา พลศรี, 2547: 143) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชน จะต้องมีการขึ้นโดยตลอดตั้งแต่ขั้นการร่วมวางแผนโครงการ การเสียสละกำลังแรงงาน วัสดุ กำลังเงิน หรือทรัพยากรใด ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ไพรัตน์ เดชะรินทร์ (อ้างในสนธิสัญญา พลศรี, 2547: 144) ได้ชี้ให้เห็นลักษณะของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนที่แล้วมา เป็นการเข้ามามีส่วน ร่วมในแง่เข้ามาร่วมสมทบแรงงานสมทบวัสดุ สมทบเงิน ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมกันทำ แต่การเข้า มามีส่วนร่วมในปัจจุบันและอนาคต จะเน้นเรื่องการมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ และร่วม บำรุงรักษา มากกว่าการร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อประชาชนเอง

แชปลิน (Chapin อ้างในสนธิสัญญา พลศรี, 2547: 153) กล่าวว่า ลักษณะที่จะเป็นเครื่องชี้การมี ส่วนร่วมของประชาชนทางสังคม จะดูได้จากลักษณะต่าง ๆ ที่แสดงออก คือ การเป็นสมาชิกกลุ่ม การ เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ การบริจาคเงินทอง วัสดุ สิ่งของ และการเสียสละเวลา แรงงาน การเงิน การ เป็น สมาชิกของคณะกรรมการและการเป็นผู้ดำเนินการโน้มน้าวการนั้น ๆ โดยตรง

กล่าวโดยสรุป การมีส่วนร่วม หมายถึงการที่ทำให้ประชาชน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้ เข้ามาสู่กระบวนการมีส่วนร่วมตั้งแต่ร่วมกันคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมกันดำเนินการ ร่วมรับผิดชอบ และรับผลร่วมกัน เพื่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการดำเนินงาน แนวคิดการมีส่วนร่วม สอดคล้องกับหลักการพื้นฐานของสังคมที่มีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

องค์การอนามัยโลก (อ้างใน อัญญา นิติคุณ, 2543:20) ได้เสนอรูปแบบการมีส่วนร่วม

ร่วมที่ว่ารูปแบบที่แท้จริงหรือสมบูรณ์นั้นจะต้องประกอบด้วยกระบวนการ 4 ขั้นตอน คือ

- 1) การวางแผน ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา จัดลำดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการติดตามและประเมินผล และประการสำคัญคือการตัดสินใจด้วย
- 2) การดำเนินกิจกรรม ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดสรรควบคุมทางการเงินและการบริหาร
- 3) การใช้ประโยชน์ ประชาชนจะต้องมีความสามารถในการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ซึ่งเป็นการเพิ่มระดับการพึ่งตนเอง และการควบคุมทางสังคม
- 4) การได้รับประโยชน์ ประชาชนต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่ที่เท่ากัน ซึ่งอาจจะเป็นผลประโยชน์ส่วนตัว สังคม หรือวัตถุก็ได้

๑๒. ทฤษฎีการสื่อความหมาย มีผู้ให้คำนิยาม “การสื่อความหมาย” ไว้หลากหลายคำจำกัดความ เช่น

ฟรีแมน ทิลเดิน ให้นิยามของการสื่อความหมายไว้ในหนังสือเรื่อง “การสื่อความหมายมรดกของเรา” (Interpreting our Heritage) ว่า “การสื่อความหมายคือกิจกรรมทางการศึกษา ซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่จะเปิดเผยความหมายของสิ่งที่มีอยู่เดิมแก่ผู้มาเยือนสถานที่นั้นๆ โดยให้ผู้มาเยือนได้รับประสบการณ์ตรงมากกว่าการให้สารสนเทศ”

ฮาโรลด์ วอลลิน กล่าวว่่า “การสื่อความหมายคือการช่วยให้ผู้มาเยือนรู้สึกเหมือนกับนักสื่อความหมาย เช่น ความงาม ความซาบซึ้ง ความหลากหลาย ความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อม ความประหลาดใจ ความอยากรู้อยากเห็น การสื่อความหมายจะช่วยให้ผู้มาเยือนสามารถพัฒนาความรู้สึกและการหยั่งรู้ท่ามกลางสภาพแวดล้อม”

ยอร์คี เอ็ดเวิร์ด อธิบายการสื่อความหมายว่่าเป็นองค์ประกอบของสิ่งต่างๆ 6 อย่าง คือ “การสื่อความหมายเป็นการบริการสารสนเทศ การบริการแนะนำ การบริการการศึกษา การบริการความบันเทิง การบริการโฆษณา และการบริการความรื่นรมย์”

กฎบัตรในสมัยแรกของไอโคโมสได้เน้นถึงความสำคัญในการสื่อสารสาธารณะในฐานะที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการอนุรักษ์ในภาพกว้าง (โดยเรียกองค์ประกอบนี้ว่่า “dissemination-การเผยแพร่” “popularization-การทำให้เป็นที่รู้จัก” “presentation-การนำเสนอ” “interpretation-การสื่อความหมาย”) กฎบัตรเหล่านั้นมีนัยในการยอมรับว่่า กิจกรรมการอนุรักษ์มรดกทุกกิจกรรม – ภายในแบบแผนทางวัฒนธรรมต่างๆของโลก – มีธรรมชาติพื้นฐานเป็นกิจกรรมการสื่อสาร จากหลักฐานวัตถุของชุมชนและอารยธรรมในอดีตที่ดำรงอยู่อย่างมากมาย หลากหลาย การเลือกสรรว่่าเราจะสงวนรักษาสิ่งใด สงวนรักษาอย่างไร และจะนำเสนอสิ่งนั้นๆต่อสาธารณชนอย่างไร เหล่านี้ เป็นองค์ประกอบของการสื่อความหมายของแหล่ง องค์ประกอบดังกล่าว

เป็นตัวแทนของทัศนคติของทุกๆ ชั่วคนว่า สิ่งใดมีความหมาย สิ่งใดมีความสำคัญ และเหตุใดหลักฐานวัตถุจากอดีตจึงควรจะได้รับ การส่งผ่านไปยังอนุชนรุ่นหลัง

อ้างอิง นางสาวลักษณ์ พงษา โปษะนันทน์ แปลจาก The ICOMOS Charter for the Interpretation and Presentation of Cultural Heritage Sites – proposed final Draft นำเสนอโดย The ICOMOS Scientific Committee on Interpretation and Presentation กฎบัตรไอโคโมส ว่าด้วยการสื่อความหมายและการนำเสนอแหล่งมรดกทางวัฒนธรรม ได้ให้คำจำกัดความของการสื่อความหมายดังต่อไปนี้

การสื่อความหมาย (Interpretation) หมายถึงกิจกรรมทั้งหมดที่มีเจตนาเพื่อส่งเสริมการรับรู้ของสาธารณชนและเสริมสร้างความเข้าใจต่อแหล่งมรดกวัฒนธรรม ทั้งนี้รวมถึงสิ่งพิมพ์ทางวิชาการและทั่วไปการบรรยายสาธารณะ อุปกรณ์ที่ติดตั้งในแหล่ง โปรแกรมการศึกษาทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ กิจกรรมชุมชน และการศึกษาค้นคว้า การฝึกอบรม และการประเมินกระบวนการสื่อความหมายนั้นๆ เอง

การนำเสนอ (Presentation) มีความหมายที่เน้นเฉพาะด้านการสื่อสารเนื้อหาของแหล่งมรดกวัฒนธรรมอย่างมีการวางแผนที่รัดกุม โดยผ่านการเรียบเรียงข้อมูล การเข้าถึงทางกายภาพ และโครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อความหมาย ณ แหล่งมรดกวัฒนธรรม ทั้งนี้ การนำเสนอสามารถทำได้โดยวิธีการทางเทคนิคต่างๆ ซึ่งรวมถึง (แต่ไม่บังคับว่าจะต้องเป็น) องค์กรประกอบต่างๆ อาทิ ป้ายแสดงข้อมูล การจัดแสดงแบบพิพิธภัณฑ์ การจัดทัวร์เดินชมอย่างเป็นทางการ การบรรยาย และการนำเที่ยว และการนำเสนอด้วยสื่อมัลติมีเดีย

โครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อความหมาย (Interpretive Infrastructure) หมายถึงวัตถุที่ติดตั้งกับที่ สิ่งอำนวยความสะดวก และพื้นที่ต่างๆ ในแหล่งมรดกวัฒนธรรม ที่สามารถใช้สอยเพื่อวัตถุประสงค์ด้านการสื่อความหมายและการนำเสนอ

ผู้สื่อความหมาย-วิทยากรประจำแหล่ง (Site Interpreter) หมายถึงเจ้าหน้าที่หรืออาสาสมัคร ณ แหล่งมรดกวัฒนธรรม ทั้งที่ทำ หน้าที่ชั่วคราวหรือถาวร ที่มีหน้าที่สื่อสารข้อมูลเกี่ยวกับคุณค่าและความสำคัญของแหล่งสู่สาธารณชน

แหล่งมรดกวัฒนธรรม (Cultural Heritage Site) หมายถึงบริเวณ ภูมิทัศน์ธรรมชาติ แหล่งตั้งถิ่นฐาน กลุ่มสถาปัตยกรรม แหล่งโบราณคดี หรือสิ่งก่อสร้างที่เป็นที่รู้จักและส่วนมากจะเป็นสถานที่ที่ได้รับการคุ้มครองโดยกฎหมาย ในฐานะที่มีความสำคัญด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

วัตถุประสงค์ของการสื่อความหมาย โดยตระหนักว่าการสื่อความหมายและการนำเสนอเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการอนุรักษ์และจัดการมรดกวัฒนธรรม กฎบัตรนี้จึงได้กำหนดหลักการสำคัญ 7 หลักการ ซึ่งจะ เป็นพื้นฐานของการสื่อความหมายและการนำเสนอที่เหมาะสมในสภาพการณ์ต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็นการสื่อความหมายและการนำเสนอในรูปแบบใดหรือด้วยสื่อแบบใด

หลักการที่ 1 : การเข้าถึงและการทำความเข้าใจ (Access and Understanding)

โปรแกรมการสื่อความหมายและการนำเสนอไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบใดที่เหมาะสมและยั่งยืน ควรจะมีความสะดวกต่อสาธารณชนในการเข้าถึงแหล่งมรดกวัฒนธรรมทั้งทางกายภาพและทางองค์ความรู้

1.1 การสื่อความหมายและการนำเสนอที่มีประสิทธิภาพควรจะสร้างเสริมประสบการณ์ เพิ่มพูนความเคารพและความเข้าใจของสาธารณชน และสื่อสารถึงความสำคัญของการอนุรักษ์แหล่งมรดกวัฒนธรรม

1.2 การสื่อความหมายและการนำเสนอควรจะส่งเสริมให้บุคคลและชุมชนได้คำนึงถึงความรู้ของตนเองที่มีต่อแหล่ง และสร้างความสัมพันธ์อย่างมีความหมายกับแหล่งโดยให้ภูมิรู้ – รวมทั้งสภาพความจริง โดยควรมีเป้าหมายที่จะกระตุ้นให้เกิดความสนใจและการเรียนรู้สืบเนื่องต่อไป

1.3 โปรแกรมการสื่อความหมายและการนำเสนอควรจะระบุและประเมินผู้รับข้อมูลทั้งในด้านจำนวนประชากร และด้านวัฒนธรรม อีกทั้งจะต้องพยายามอย่างยิ่งยวดในการสื่อสารถึงคุณค่าความสำคัญของแหล่งให้เข้าถึงผู้รับข้อมูลที่หลากหลาย

1.4 ความหลากหลายของภาษาในกลุ่มผู้เข้าชมแหล่งและชุมชนที่เกี่ยวข้องกับแหล่ง ควรจะนำมาเป็นประเด็นพิจารณาสำหรับโครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อความหมาย

1.5 กิจกรรมการสื่อความหมายและการนำเสนอในรูปแบบต่างๆ ควรมีส่วนที่สาธารณชนสามารถเข้าถึงได้ทางกายภาพด้วย

1.6 ในกรณีที่มีการเข้าถึงแหล่งทางกายภาพถูกจำกัดเนื่องจากประเด็นการอนุรักษ์ ความอ่อนไหวทางวัฒนธรรม การใช้สอยที่ถูกปรับเปลี่ยนไป หรือด้วยประเด็นความปลอดภัย ควรจะจัดให้มีการสื่อความหมายและการนำเสนอนอกแหล่ง

หลักการที่ 2 : แหล่งข้อมูล (Information Sources)

การสื่อความหมายและการนำเสนอควรจะตั้งอยู่บนพื้นฐานของหลักฐานที่รวบรวมขึ้นด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์และทางวิชาการที่เป็นที่ยอมรับ รวมถึงวัฒนธรรมประเพณีที่ดำรงอยู่

2.1 การสื่อความหมายควรจะประกอบด้วยข้อมูลทั้งแบบมุขปาฐะและข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษรหลักฐานที่เป็นวัตถุ รูปแบบประเพณี และความหมายต่างๆที่ผูกพันอยู่กับแหล่ง อีกทั้งจะต้องมีการระบุถึงแหล่งที่มาของข้อมูลเหล่านั้นอย่างชัดเจน

2.2 การสื่อความหมายควรจะอยู่บนพื้นฐานของการศึกษาค้นคว้าแหล่งและสภาพแวดล้อมโดยละเอียดและโดยศาสตร์ที่หลากหลาย แต่ก็จะต้องตระหนักว่า การสื่อความหมายที่มีคุณค่าจะต้องรวมถึงการพิจารณาสมมติฐานทางประวัติศาสตร์ ตำนานพื้นบ้าน และเรื่องเล่าต่างๆ ด้วย

2.3 ในแหล่งประวัติศาสตร์ที่การเล่าเรื่องราวแบบพื้นบ้าน หรือความทรงจำของผู้ที่มีส่วนในประวัติศาสตร์เป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับความสำคัญของแหล่ง โปรแกรมการสื่อความหมาย

ควรผนวกแหล่งข้อมูลเหล่านี้เข้าไปด้วย ไม่ว่าจะโดยทางอ้อมผ่านทางโครงสร้างพื้นฐานทางการสื่อความหมายหรือโดยตรงผ่านทางกรมมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนที่เกี่ยวข้องในรูปแบบของวิทยากรประจำแหล่ง

2.4 การปฏิสังขรณ์ภาพของแหล่ง ไม่ว่าจะโดยศิลปิน สถาปนิก หรือนักสร้างหุ่นจำลองคอมพิวเตอร์ ควรจะมีพื้นฐานอยู่บนการวิเคราะห์ด้านสภาพแวดล้อม ด้านโบราณคดี ด้านสถาปัตยกรรม และข้อมูลทางประวัติศาสตร์อย่างละเอียดและเป็นระบบ รวมทั้งการวิเคราะห์แหล่งข้อมูลที่เป็นลายลักษณ์อักษร มุขปาฐะ สัญลักษณ์ และภาพถ่าย แหล่งข้อมูลเหล่านั้นจะต้องได้รับการบันทึกไว้อย่างชัดเจน และเมื่อมีการปฏิสังขรณ์ภาพขึ้นมาใหม่จากแหล่งข้อมูลเดิม ภาพใหม่นั้นจะต้องได้รับการนำเสนอเพื่อเปรียบเทียบกับการปฏิสังขรณ์ภาพครั้งก่อน

2.5 กิจกรรมการสื่อความหมายและการนำเสนอ รวมทั้งแหล่งการศึกษาและแหล่งข้อมูลที่นำมาใช้เป็นพื้นฐานในการจัดกิจกรรมเหล่านั้นควรได้รับการบันทึกและจัดเก็บไว้เพื่อการอ้างอิงและการพิจารณาในอนาคต

หลักการที่ 3 : บริบทและสภาพโดยรอบ (Context and Setting)

การสื่อความหมายและการนำเสนอของแหล่งมรดกวัฒนธรรม ควรจะมีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องในระดับกว้าง กับบริบทและสภาพโดยรอบทางสังคม วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และธรรมชาติ

3.1 การสื่อความหมายควรจะค้นคว้าถึงความสำคัญของแหล่งในบริบทที่หลากหลายของประวัติศาสตร์การเมือง จิตวิญญาณ และศิลปะ อีกทั้งจะต้องพิจารณาทุกแง่มุมของความสำคัญของแหล่งได้แก่ แง่วัฒนธรรม สังคม และสภาพแวดล้อม

3.2 การสื่อความหมายสู่สาธารณะของแหล่งมรดกวัฒนธรรม ควรจะต้องมีการจำแนกและระบุอย่างชัดเจนถึงอายุสมัยของช่วงเวลาแหล่งนั้นๆ ได้มีวิวัฒนาการมา และอิทธิพลต่างๆ ที่มีต่อวิวัฒนาการของแหล่งช่วงสมัยต่างๆ ที่มีผลต่อความสำคัญของแหล่งจะต้องได้รับการเคารพ

3.3 การสื่อความหมายควรให้ความสำคัญกับกลุ่มต่างๆ ที่มีผลต่อความสำคัญด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของแหล่งด้วย

3.4 ภูมิทัศน์โดยรอบแหล่ง สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสภาพทางภูมิศาสตร์นั้น เป็นส่วนหนึ่งของความสำคัญทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของแหล่ง ดังนั้น จึงควรให้ความสำคัญกับสิ่งเหล่านี้ในการสื่อความหมายด้วย

3.5 องค์ประกอบที่จับต้องไม่ได้ของมรดกในแหล่ง อาทิ แบบแผนทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ เรื่องเล่า ดนตรี ระเบียบ ละคร วรรณกรรม ทัศนศิลป์ ธรรมเนียมเฉพาะบุคคล และอาหาร ควรจะได้รับการให้ความสำคัญและรวมอยู่ในการสื่อความหมายด้วย

3.6 ความสำคัญข้ามวัฒนธรรมของแหล่งมรดก เช่นเดียวกับมุมมองต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวที่วางพื้นฐานอยู่บนการศึกษาทางวิชาการ บันทึกโบราณ และรูปแบบประเพณีที่ดำรงอยู่ ควรนำมาพิจารณาในการจัดทำโปรแกรมการสื่อความหมาย

หลักการที่ 4 : ความเป็นของแท้ (Authenticity)

การสื่อความหมายและการนำเสนอแหล่งมรดกวัฒนธรรมจะต้องเคารพต่อหลักการพื้นฐานของความเป็นของแท้ ตามสาระของ Nara Document (1994)

4.1 ความเป็นของแท้ คือความห่วงใยที่เกี่ยวข้องกับชุมชนมนุษย์ เช่นเดียวกับหลักฐานวัตถุที่คงเหลืออยู่การออกแบบโปรแกรมการสื่อความหมายจึงควรเคารพหน้าที่ใช้สอยตามรูปแบบประเพณีทางสังคมของแหล่ง อีกทั้งกิจกรรมทางวัฒนธรรมและความภาคภูมิใจของประชาชนในท้องถิ่นและชุมชนที่เกี่ยวข้อง

4.2 การสื่อความหมายและการนำเสนอควรเอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ความเป็นของแท้ของแหล่งมรดกวัฒนธรรมโดยสื่อสารถึงความสำคัญของแหล่งโดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบทางลบต่อคุณค่าทางวัฒนธรรมของแหล่ง หรือทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาของแหล่งอย่างที่ไม่สามารถทำให้กลับคืนดังเดิมได้

4.3 โครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อความหมายที่มองเห็นได้ (อาทิ ชุม ทางเดิน และป้ายสื่อความหมาย)ตาม ที่เห็นว่าเหมาะสมและมีความจำเป็น จะต้องมีความละเอียดอ่อนต่อรูปลักษณ์สภาพโดยรวมและความสำคัญด้านวัฒนธรรมและธรรมชาติของแหล่ง ในขณะที่ตัวโครงสร้างก็จะต้องมองเห็นได้อย่างชัดเจน

4.4 กิจกรรมการสื่อความหมายต่างๆที่จัดขึ้นในแหล่ง อาทิ คอนเสิร์ต การแสดงประเภทละคร ฯลฯ ที่เห็นว่าเหมาะสมแลพมีความอ่อนไหวต่อรูปลักษณ์ของแหล่ง จะต้องมีการวางแผนอย่างรัดกุม เพื่อให้การรบกวนต่อประชาชนในท้องถิ่น อีกทั้งสภาพแวดล้อมทางกายภาพเกิดขึ้นน้อยที่สุด

หลักการที่ 5 : ความยั่งยืน (Sustainability)

แผนการสื่อความหมายสำหรับแหล่งมรดกวัฒนธรรม จะต้องมีความละเอียดอ่อนต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของแหล่ง โดยมีความยั่งยืนด้านสังคม การเงิน และสภาพแวดล้อมเป็นส่วนหนึ่งของเป้าหมายหลัก

5.1 การพัฒนาและการดำเนินการโปรแกรมการสื่อความหมายและการนำเสนอควรจะเป็นหนึ่งในองค์รวมของการวางแผน การงบประมาณ และกระบวนการจัดการแหล่งมรดกวัฒนธรรม

5.2 ผลที่คาดหวังจากโครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อความหมายและจำนวนผู้เข้าชมแหล่งต่อคุณค่าทางวัฒนธรรม ลักษณะทางกายภาพ ความสมบูรณ์ และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของแหล่ง จะต้องนำมาพิจารณาทั้งหมด ในการประเมินผลกระทบของมรดกวัฒนธรรม

5.3 การสื่อความหมายและการนำเสนอควรตอบสนองวัตถุประสงค์ด้านการศึกษาและวัฒนธรรมในระดับกว้าง ความสำเร็จของโปรแกรมการสื่อความหมายจะต้องไม่พิจารณาเฉพาะในแง่จำนวนผู้เข้าชมหรือรายได้แต่เพียงอย่างเดียว

5.4 การสื่อความหมายและการนำเสนอควรจะเป็นส่วนหนึ่งในองค์รวมของกระบวนการอนุรักษ์ ส่งเสริมความตระหนักรู้ของสาธารณชนต่อปัญหาด้านการอนุรักษ์ที่แหล่งนั้นๆ ประสบอยู่ และอธิบายถึงความพยายามในการปกป้องความสมบูรณ์ทางกายภาพของแหล่งไว้

5.5 องค์ประกอบทางเทคนิคหรือเทคโนโลยีใดๆ ที่ได้กำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างพื้นฐานทางการสื่อความหมายแบบถาวรของแหล่ง ควรจะมีการออกแบบและก่อสร้างในรูปแบบที่สามารถบำรุงรักษาได้อย่างมีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง

5.6 กิจกรรมด้านการสื่อความหมายควรพุ่งเป้าไปที่การให้ประโยชน์ต่อชุมชนของแหล่งนั้นๆ ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อย่างยุติธรรมและยั่งยืนในทุกระดับ และเพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวจะต้องสนับสนุนให้มีการฝึกอบรมและจัดจ้างวิทยากรประจำแหล่งจากคนในชุมชนของแหล่งนั้นๆ

หลักการที่ 6 : ความเป็นองค์รวม (Inclusiveness)

การสื่อความหมายและการนำเสนอแหล่งมรดกวัฒนธรรมจะต้องเป็นผลของการร่วมมือกันอย่างมีคุณค่าความหมายระหว่างนักวิชาชีพด้านมรดก ชุมชนที่เกี่ยวข้อง และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ

6.1 ความเชี่ยวชาญของหลากหลายสาขาวิชาชีพ อาทิ นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญด้านการอนุรักษ์หน่วยงานของรัฐ ผู้จัดการแหล่ง ผู้ประกอบการท่องเที่ยว และวิชาชีพอื่นๆ ควรจะบูรณาการอยู่ในการจัดทำโปรแกรมการนำเสนอ

6.2 สิทธิตามประเพณี ความรับผิดชอบ และผลประโยชน์ของเจ้าของทรัพย์สิน ผู้อยู่อาศัยในบริเวณใกล้เคียง และชุมชนที่เกี่ยวข้องควรได้รับการให้ความสำคัญและเคารพในการวางแผนโปรแกรมการสื่อความหมายและการนำเสนอแหล่ง

6.3 แผนการขยายหรือทบทวนโปรแกรมการสื่อความหมายและการนำเสนอควรจะทำให้สาธารณชนให้ความเห็นและมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นสิทธิและความรับผิดชอบของทุกคนที่จะเปิดเผยความเห็นและมุมมองของตนให้เป็นที่รับรู้

6.4 เนื่องจากปัญหาด้านสิทธิของทรัพย์สินทางปัญญาและวัฒนธรรมตามรูปแบบประเพณีมีความเกี่ยวพันเป็นพิเศษกับกระบวนการการสื่อความหมายและการสื่อสารออกมาด้วยสื่อต่างๆ (อาทิ สื่อมัลติมีเดียที่นำเสนอในแหล่ง สื่อดิจิทัล และสิ่งพิมพ์) กรรมสิทธิ์ตามกฎหมายและสิทธิในการใช้ภาพ ข้อความ และวัตถุในการสื่อความหมายอื่นๆควรจะได้มีการปรึกษาหารือและระบุให้ชัดเจนลงไป ในกระบวนการวางแผน

หลักการที่ 7 : การศึกษาวิจัย การประเมินผล และการฝึกอบรม (Research, Evaluation, and Training)

การศึกษาวิจัย การฝึกอบรม และการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เป็นองค์ประกอบสำคัญของการสื่อความหมายแหล่งมรดกวัฒนธรรม

7.1 การสื่อความหมายของแหล่งมรดกวัฒนธรรมไม่ควรจะพิจารณาว่าเสร็จสมบูรณ์เมื่อการจัดทำโครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อความหมายเสร็จเรียบร้อยแล้ว การศึกษาค้นคว้าและการปรึกษาหารืออย่างต่อเนื่องเป็นสิ่งสำคัญในการขยายผลความเข้าใจและความประทับใจในความสำเร็จของแหล่ง และควรจะเป็นองค์ประกอบที่บูรณาการอยู่ในโปรแกรมการสื่อความหมายทุกโปรแกรม

7.2 โปรแกรมการสื่อความหมายและโครงสร้างพื้นฐานควรจะมีการออกแบบและก่อสร้างให้เหมาะสมกับการปรับปรุงแก้ไข และ/หรือ เพิ่มเติมได้เป็นระยะๆ

7.3 โปรแกรมการสื่อความหมายและการนำเสนอรวมทั้งผลกระทบทางกายภาพที่โปรแกรมเหล่านั้นมีต่อแหล่งควรจะมีการติดตามและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งควรมีการเปลี่ยนแปลงเป็นครั้งคราวบนพื้นฐานของการวิเคราะห์ทางวิทยาศาสตร์และทางวิชาการ รวมถึงเสียงสะท้อนจากประชาชน ผู้เข้าชมและสมาชิกของชุมชนที่เกี่ยวข้อง เช่นเดียวกับผู้เชี่ยวชาญด้านมรดกวัฒนธรรม ควรจะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการประเมินผลนี้ด้วย

7.4 โปรแกรมการสื่อความหมายทุกโปรแกรมควรจะได้รับขการพิจารณาว่าเป็นแหล่งการศึกษาแหล่งหนึ่ง และการออกแบบโปรแกรมนั้นๆ ควรให้ความสำคัญกับความเป็นไปได้ที่จะนำไปใช้ในหลักสูตรการเรียนการสอนของโรงเรียน สื่อด้านการสื่อสารและข้อมูล กิจกรรมพิเศษ การจัดงาน และงานอาสาสมัครตามฤดูกาล

7.5 การฝึกอบรมนักวิชาชีพผู้มีคุณสมบัติเฉพาะด้านในการสื่อความหมายและนำเสนอมรดกวัฒนธรรม อาทิการสร้างสรรเนื้อหา การจัดการ เทคโนโลยี การนำเที่ยว และการศึกษา ถือเป็นวัตถุประสงค์อันสำคัญยิ่ง ยิ่งไปกว่านั้น โปรแกรมการศึกษาพื้นฐานด้านการอนุรักษ์ควรผนวกเอาองค์ประกอบของการสื่อความหมายและการนำเสนอเข้าไว้ในหลักสูตรด้วย

7.6 โปรแกรมและคอร์สการฝึกอบรมที่จัดขึ้นในแหล่งควรพัฒนาขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ในการให้ข้อมูลที่ทันสมัยเกี่ยวกับพัฒนาการใหม่ๆ และนวัตกรรมในแหล่งต่อเจ้าหน้าที่ด้านมรดกและการสื่อความหมายในทุกระดับ รวมทั้งชุมชนที่เกี่ยวข้องและชุมชนเจ้าของพื้นที่

7.7 ความร่วมมือระหว่างประเทศ รวมทั้งการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาและธำรงรักษามาตรฐานด้านวิธีการและเทคโนโลยีการสื่อความหมาย เพื่อเป้าหมายดังกล่าว การประชุมระหว่างประเทศ การประชุมเชิงปฏิบัติการ และการแลกเปลี่ยนเจ้าหน้าที่ระดับวิชาชีพ รวมถึงการประชุมในระดับชาติและระดับภูมิภาคควรได้รับการสนับสนุน กิจกรรมเหล่านี้จะ

สร้างโอกาสในการแลกเปลี่ยนข้อมูลกันอย่างสม่ำเสมอเกี่ยวกับความหลากหลายของวิธีการสื่อความหมาย รวมทั้งประสบการณ์ในภูมิภาคและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

ตามหลักการทั้ง 7 หลักการดังกล่าว วัตถุประสงค์ของกฎบัตรนี้จึงเป็นไปเพื่อ :

1. Facilitate understanding and appreciation อำนวยความสะดวกในการทำความเข้าใจและสร้างความประทับใจ ในแหล่งมรดกวัฒนธรรม และสร้างความตระหนักต่อสาธารณชนในความจำเป็นที่จะต้องปกป้องและอนุรักษ์แหล่งมรดกวัฒนธรรม
2. Communicate the meaning สื่อความหมาย ของแหล่งมรดกวัฒนธรรมด้วยการรับรองความสำคัญของแหล่งอย่างรัดกุม และเป็นลายลักษณ์อักษร โดยวิธีทางวิทยาศาสตร์และวิชาการที่เป็นที่ยอมรับ รวมถึงวัฒนธรรมประเพณีที่ดำรงอยู่
3. Safeguard the tangible and intangible values ปกป้องคุณค่าที่จับต้องได้ และจับต้องไม่ได้ ของแหล่งมรดกวัฒนธรรมในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมของแหล่ง และในบริบททางสังคม
4. Respect the authenticity เคารพความเป็นของแท้ ของแหล่งมรดกวัฒนธรรม โดยสื่อถึงเนื้อหาทางประวัติศาสตร์และคุณค่าทางวัฒนธรรมของแหล่ง และปกป้องแหล่งจากผลกระทบที่เกิดจากโครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อความหมายที่ไม่เหมาะสม
5. Contribute to the sustainable conservation สนับสนุนการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน ของแหล่งมรดกวัฒนธรรม โดยการส่งเสริมความเข้าใจของสาธารณชนต่อความพยายามในการอนุรักษ์ที่ดำ เนินมาอย่างต่อเนื่อง และต้องจัดให้มีการบำรุงรักษาและปรับปรุงข้อมูลของโครงสร้างพื้นฐานด้านการสื่อความหมายในระยะยาว
6. Encourage inclusiveness สนับสนุนความเป็นองค์รวม ในการสื่อความหมายของแหล่งมรดกวัฒนธรรม โดยอำนวยความสะดวกให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและชุมชนที่เกี่ยวข้องได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและการดำเนินการตามโปรแกรมการสื่อความหมาย
7. Develop technical and professional standards พัฒนามาตรฐานด้านเทคนิคและวิชาชีพ สำหรับการสื่อความหมายของมรดก และการนำเสนอ รวมทั้งเทคโนโลยี การศึกษาวิจัยและการฝึกอบรม มาตรฐานดังกล่าวนี้ จะต้องมีความเหมาะสมและยั่งยืนในบริบททางสังคม